

"וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם" (בראשית א, יד)

לכבוד ראש השנה תשע"ד

שָׁנָה

המילה שָׁנָה משותפת למשפחת הלשונות השמיות. מדקדקי ימי הביניים סברו כי יש קשר בינה ובין המילה שָׁנִים והפועל שָׁנָה (חזר, עשה שנית) "לפי ששבה השמש שנית אל הנקודה שהחלה ממנה" (רד"ק, ספר השרשים). ואולם ההשוואה ללשונות אחרות מלמדת כי מדובר בשורשים שונים (למשל המקבילה הארמית לפועל שָׁנָה היא תָּנָא, ואילו המקבילה למילה שָׁנָה היא שָׁנָה – בשי ולא בתי). יש חוקרים הקושרים את המילה שָׁנָה אל הפועל שָׁנָה ומשערים כי היא קרויה על שם חילופי העונות והזמנים. אחרים רואים בה מילת יסוד שמית קמאית שאינה קשורה למילים אחרות.

חֹדֶשׁ

המילה חֹדֶשׁ מציינת ביסודה את הירח בהתחדשותו. מכאן התגלגלה לציון היום שבו נראה מולד הירח, ואחר כך לציון פרק הזמן שבין מולד אחד למשנהו.

שָׁבוּעַ

המילה שָׁבוּעַ, הרגילה כל כך בלשונו, נדירה למדי בתנ"ך. לרוב היא באה בו בצורת הרבים, ובתורה היא נזכרת בעיקר בהקשר של חג השבועות. לצד המשמעות 'פרק זמן של שבעה ימים' יש שהמילה שבוע מציינת בתנ"ך שבע שנים. רק בימי הביניים קיבלה המילה שבוע את המשמעות של שבעת הימים שמיום ראשון עד שבת. בלשון חז"ל משמשת במשמעות זו המילה שֶׁבֶת, כגון בצירוף 'אחד בשבת' שפירושו יום ראשון בשבוע. צורת הרבים של שָׁבוּעַ היא שְׁבוּעוֹת בקמץ (גם בנטייה: שְׁבוּעוֹת־, שְׁבוּעוֹת־יָכֶם), ואילו בנטיית היחיד יש שווא: שְׁבוּעַ־ (הספר), שְׁבוּעִים וכן שם התואר שְׁבוּעִי והמילה שְׁבוּעוֹן.

יוֹם, יְמָמָה

המילה המקראית יום מציינת את שעות האור: "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה" (בראשית א, ה) ובהרחבה את היחידה השלמה של היום והלילה: "וַיְהִי הַמָּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל הָאָרֶץ" (בראשית ז, ז; והשוו לפסוק יב: "וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה"). בעברית החדשה נתייחדה ליחידה השלמה המילה יְמָמָה – על פי יְמָמָה הארמית המציינת דווקא את שעות האור. יום פירושו בכל יום, למשל בברכה "ברוך ה' יום יום" (על פי תהלים סח, כ). בעברית החדשה הצמד יום-יום מציין עניין רגיל ושגרת, כגון 'יחיי יום יום', 'בגדי יום יום', ומכאן שם התואר יום-יומי.

שָׁעָה

המילה שָׁעָה נשאלה ללשונו מן הארמית. היא רווחת בספרות חז"ל במשמעות 'זמן', כגון בביטויים 'בשעה ש-', 'דייה לצרה בשעתה', ובייחוד במשמעות של זמן קצר או מוגבל, כגון 'שעה קלה', 'יחיי שעה', 'שעת רצון'. בד בבד שימשה המילה לציון 1/12 מן היום (החלק המואר של היממה), ומטבע הדברים אורכה לא היה קבוע. בהמשך הוחלפה השעה היחסית ביחידת זמן קבועה, ומאז שעה היא 1/24 מן היממה. המילה שעה במשמעות זו היא הרווחת כיום וממנה נולד השָׁעוֹן. עם זאת לא נעלמה משמעות הזמן הכללית של המילה, ולצד ביטויים שירשנו מתחדשים בעברית של ימינו שימושים דוגמת 'שעת סיפור', 'מערכת שעות', 'צו השעה', 'ועדת שעה' (ועדת אד-הוק), 'הגיעה השעה'.

דָּקָה

המילה דָּקָה מתרגמת את המילה הלטינית minuta שמשמעה המילולי 'קטנה'. קדמה לה כבר בימי הביניים המילה דָּק (בזכר) באותה משמעות. מילה זו מוכרת גם מן השירה העברית החדשה: "תבל זו רבה ודרכים בה רב, נפגשות לדק [=לדקה, לרגע] נפרדות לעד" (רחל, זמר נוגה), "לזרז על לוח שעון את מרוץ הדקים" (לאה גולדברג, ימים לבנים).

שְׁנִיָּה

המילה שְׁנִיָּה מתרגמת את המילה הלטינית secunda במשמעות 'החלוקה השנייה של השעה' (לאחר החלוקה לדקות). המילה שנייה מצויה כבר בספרות ימי הביניים, ולצדה אפשר למצוא גם את צורת הזכר שְׁנִי.

ברכות לשנה טובה ומתוקה יום-יום, שעה-שעה.